

УДК 343.98

Секція кримінально-процесуальне право та криміналістика

Орлова Т.А.

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики та судової експертології

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАМІНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ

Представлена робота присвячена висвітленню особливостей розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із неправдивими повідомленнями про замінування об'єктів. В роботі розкрито алгоритм дій слідчо-оперативної групи та працівників експертних підрозділів відповідно типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів вказаної категорії.

Ключові слова: початковий етап розслідування, розслідування завідомо неправдивих повідомлень, замінування об'єкту, повідомлення про загрозу безпеки громадян, анонімні повідомлення про замінування.

Представленная работа посвящена особенностям расследования заведомо ложных сообщений о минировании объектов. В работе раскрыт алгоритм действий следственно-оперативной группы и работников экспертных подразделений согласно типичным следственным ситуациям начального этапа расследования преступлений указанной категории.

Ключевые слова: начальный этап расследования, расследование заведомо ложных сообщений, минирование объекта, сообщение об угрозе безопасности граждан, анонимные сообщения о минировании.

The presented work is sanctified to the features of investigation scienter of false reports about mining of objects. The algorithm of actions of inquisitional-operative group and workers of expert subdivisions is in-process exposed according to the typical

inquisitional situations of the initial stage of investigation of crimes of the indicated category.

Keywords: initial stage of investigation, investigation scientist of false reports, mining of object, report about the threat of safety of citizens, anonymous reports about mining.

Вступ. Нажаль наша держава переживає зараз нелегкі часи. За даними Служби безпеки України у нелегальному обігу зараз перебуває велика кількість зброї, вибухівки та вибухових пристроїв. Ці засоби все частіше використовуються кримінальними угрупованнями для виконання вбивств, рейдерських захоптів, пошкодження важливих об'єктів інфраструктури, залякування політичних опонентів, конкурентів по бізнесу, та населення нашої держави. Частими стають випадки помсти працівникам суду, прокуратури й інших посадовців шляхом підриву або підпалу автомобілів.

Крім фактів використання вибухівки, систематично до чергових частин відділів поліції надходять неправдиві повідомлення про замінування об'єктів. Реагування на них тягне за собою не тільки зрив важливих заходів (роботи виборчих дільниць, судових засідань, навчального процесу, концертів, мирних мітингів і зібрань громадян тощо), а й значні затрати сил, часу і коштів з боку органів правопорядку. На перевірку неправдивих повідомлень про загрозу вибухів марно витрачається значний грошовий ресурс, адже залучається багато спеціальної техніки, велика кількість осіб з числа спеціальних силових і експертних підрозділів, медичних закладів, пожежної охорони, при цьому зупиняється робота підприємств і організацій, які втрачають прибутки і авторитет в тому числі. Все це завдає величезні матеріальні збитки державі та підприємницькій діяльності суб'єктів.

Під час розслідування вказаних фактів перед слідчим та працівниками кримінальної поліції постає цілий ряд проблем, подолати які без належного науково-методичного забезпечення вкрай важко.

Окремі аспекти розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв і вибухівки, були предметом дослідження таких вчених як Б.А.Євстигнеєв, Д.А. Ісхізов, Є.А. Бакін, І.Ф. Алешина, О.В. Пчеліна, С.М. Лозова та інших [1; 2; 3; 4]. Проте, автори здебільшого досліджували особливості тактики проведення огляду місця події при виявленні вибухових пристроїв і вибухівки, питання підготовки й призначення експертиз у таких провадженнях. Особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про мінування об'єктів залишались поза увагою вчених. Крім того, з часів проведених досліджень змінилось докорінно кримінальне процесуальне законодавство України, впроваджено нові відомчі нормативно-правові акти, що регламентують порядок дій Національної поліції України, Експертної служби, та особливості їх взаємодії у вирішенні завдань розслідування злочинів [5; 6]. З урахуванням вищевказаного, актуальним вбачається дослідження алгоритму дій слідчо-оперативної групи та працівників експертних підрозділів у вирішенні тактичних завдань початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із завідомо неправдивими повідомленнями про замінування об'єктів.

Метою представленої роботи поставлено наступне: а) висвітлити особливості початкового етапу розслідування злочинів вказаної категорії; б) представлення алгоритму дій слідчо-оперативної групи та працівників експертних підрозділів у вирішенні тактичних завдань початкового етапу розслідування.

Результати дослідження. Завідомо неправдиві повідомлення про замінування об'єктів охоплюються складом злочину, передбаченим статтею 259 Кримінального кодексу України (завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками) [7]. Такі повідомлення, як правило, є анонімними і надходять двома основними способами.

Перший спосіб пов'язаний із надходженням повідомлення оператору телефонної лінії «102» від особи, яка відмовляється назвати свої анкетні данні або вказує неправдиві дані про себе.

Другий спосіб пов'язаний із надходженням неправдивого повідомлення про замінування об'єкту електронною поштою на адресу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, керівництво якої потім повідомляє (доповідає) про дану подію до відділів національної поліції. Ці дії здебільшого направлені на блокування діяльності об'єктів дрібного і середнього бізнесу (Фітнес центрів, торгівельних і розважальних комплексів тощо), іноді простежується й хуліганський мотив. Дана ситуація набула розповсюдження на території міста Харкова та Харківської області, відомі такі інциденти й у інших областях України. Особливість даної ситуації полягає в тому, що повідомлення, як правило, надходять з території Російської Федерації. При таких умовах встановити особу, що надіслала таке повідомлення, й притягнути її до відповідальності дуже складно, а іноді неможливо.

Приймаючи до уваги вищевказаний фактор, а також частоту надходження неправдивих повідомлень у такий спосіб, на практиці склався алгоритм дій щодо реагування на них і перевірки.

Так, при надходженні повідомлення про замінування, що надійшло на скриньку електронної пошти Державної служби України з надзвичайних ситуацій, її керівництво надсилає до відділів поліції дану інформацію. Ця інформація реєструється у *Журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події*. Для її перевірки уповноважений працівник чергової частини органу поліції направляє слідчо-оперативну групу чи групу реагування.

Аналіз практики перевірки інформації вказаної категорії свідчить про те, що залучається група у складі *слідчого, оперативного працівника і групи (частіше у кількості двох) інспекторів вибухотехніків Вибухотехнічного управління Головного управління національної поліції області*. Завданням спеціалістів вибухотехніків є обстеження приміщень об'єкта, а також прилеглої до нього території на предмет знаходження вибухових пристроїв та вибухових речовин. Під час обстеження використовується спеціальне обладнання (міношукачі, металошукачі, газоаналізатори тощо) та спеціалізований службовий собака, що натренований на пошук вибухівки.

Вони виїжджають на вказаний у повідомленні про замінування об'єкт, викликають його власника або особу, яка може представляти інтереси власника, і детально роз'яснюють про те, що надійшло повідомлення про можливу небезпеку на цьому об'єкті, про необхідність проведення евакуації та обстеження приміщень на предмет знаходження вибухівки.

Рішення про допуск спеціалізованої слідчо-оперативної групи у приміщення об'єкту, що перебуває у приватній власності, приймає власник або особа, яка уповноважена представляти його інтереси.

Якщо вказані особи дозволяють здійснити перевірку факту замінування, адміністрація організує евакуацію персоналу та відвідувачів. Після евакуації спеціалісти вибухотехніки і слідчий обстежують приміщення. У разі виявлення вибухових матеріалів або предметів конструктивно схожих на них, слідчий негайно доповідає про це уповноваженому працівнику чергової частини. В цій ситуації підрозділи національної поліції і Експертної служби МВС України діють у загальному порядку розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв.

У разі встановлення відсутності вибухових матеріалів або предметів конструктивно схожих на них слідчо-оперативна група оформлює матеріал, до якого включаються наступні документи.

1) *Протокол огляду місця події.* В ньому вказується про те, що з дозволу власника об'єкту або особи, яка уповноважена представляти його інтереси, був проведений огляд приміщень та прилеглої території об'єкту, описуються основні конструктивні особливості обстановки, що досліджувалась, факт відсутності предметів схожих на вибухові пристрої та речовини. Протокол підписується двома понятими, власником об'єкту або особою, яка уповноважена представляти його інтереси, спеціалістами вибухотехніками та слідчим.

2) За результатами роботи інспекторів вибухотехніків складається *Акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів*, який є додатком до протоколу огляду місця події.

У акті обов'язково вказується його порядковий номер, дата обстеження, час початку і закінчення, данні про посаду і звання, прізвище, ім'я, по-батькові членів комісії вибухотехніків, які проводили обстеження, назва об'єкту та його адреса, особливості обстановки, технічні та інші застосовані засоби, в тому числі кличка службового собаки. Вказуються результати обстеження об'єкту. Акт підписують члени комісії вибухотехніків (голова комісії і члени), а також слідчий, який здійснював огляд місця події.

Слід звернути увагу на те, що подібні перевірки неправдивих повідомлень про замінування, особливо якщо ті надходять періодично, завдають значну матеріальну шкоду власникам підприємств, установ, організацій. Адже на кілька годин зупиняється їх діяльність, втрачаються клієнти і відповідно доходи. Завдається удар авторитету суб'єкту господарювання. Тому власник об'єкту або особа, яка уповноважена представляти його інтереси, має право відмовитись від проведення евакуації персоналу та відвідувачів, і заборонити учасникам спеціалізованої слідчо-оперативної групи заходити у приміщення і проводити обстеження.

В такій ситуації слідчий повинен письмово прийняти відмову власника від проведення обстеження приміщень, що йому належать, і провести обстеження тільки прилеглої до об'єкту території. Таким чином слідчо-оперативна група повинна оформити наступні документи.

1) *Письмова відмова від евакуації і проведення обстеження* власника об'єкту або особи, яка уповноважена представляти його інтереси. У вступній частині відмови рекомендується вказати про те, що її направлено на ім'я керівника відділу поліції, який зобов'язаний організувати перевірку повідомлення про замінування об'єкту. У тексті відмови рекомендується вказати, що за певний період невстановлені особи, повідомляючи про замінування, неодноразово втручалися в роботу підприємства чи установи, зривали роботу і спричиняли збитки, при цьому жодного разу небезпека виявлена не була. Адміністрацією вживається комплекс заходів щодо забезпечення безпеки на об'єкті, зокрема здійснюється цілодобова охорона будівлі, контроль всіх відвідувачів закладу, перевірка підозрілих осіб, встановлено камери відео спостереження тощо. В силу вказаних обставин,

адміністрація установи відмовляється від проведення евакуації і перевірки приміщень щодо наявності вибухових пристроїв, вибухових речовин чи інших небезпечних об'єктів.

2) *Протокол огляду місця події*, в якому вказуються результати огляду прилеглої території до об'єкту. Також зазначається у протоколі про те, що у доступі до приміщень об'єкту було відмовлено його власником. Рекомендується ознайомити власника об'єкту (або особу, що представляю його інтереси) із змістом складеного протоколу, отримати підпис про те, що зауважень він не має до дій учасників огляду.

3) За результатами роботи інспекторів вибухотехніків складається *Акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів*, який є додатком до протоколу огляду місця події.

Всі зібрані матеріали із супровідним листом направляються до слідчого управління Головного управління національної поліції області для приєднання до кримінального провадження відкритого за ознаками складу злочину, передбаченого статтею 259 Кримінального кодексу. Досудове розслідування проводиться в рамках кримінального провадження, зареєстрованого за єдиним номером у ЄРДР.

У ситуації надходження через оператора телефонної лінії «102» від особи, яка відмовилась назвати свої анкетні данні або вказала неправдиві дані про себе, повідомлення про замінування об'єкту, перевірка якого встановила факт його неправдивості порядок дій слідчо-оперативної групи має специфіку.

У таких випадках *слідчий повинен виконати наступне*.

Із залученням спеціаліста провести огляд чергової частини територіального органу, підрозділу поліції або іншого приміщення за місцезнаходженням системи документування мовленнєвої інформації, де отримано таке повідомлення. Під час огляду в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку організувати перезапис повідомлення із системи документування мовленнєвої інформації на носій запису. Під час перезапису повідомлення не можна застосовувати алгоритми стиснення. Про перезапис і прослуховування необхідно

скласти протокол, а виготовлені копії мовленнєвої інформації оформити як додатки до нього.

Учасниками перезапису повідомлення і його прослуховування (тобто огляду за протоколом) є відповідні працівники органу, підрозділу поліції, які є відповідальними за функціонування систем документування мовленнєвої інформації.

Не пізніше 24 годин після вилучення носія запису із копією анонімного повідомлення слідчий складає і подає клопотання слідчому судді про призначення фоноскопичної та інших необхідних судових експертиз [5].

Якщо під час фоноскопичної експертизи особу, що здійснила анонімне неправдиве повідомлення, не встановлено, у триденний термін після отримання висновку експерта слідчий направляє записи експериментальних зразків голосу та мовлення такої особи до Експертної служби МВС України для поставлення на облік та перевірки за центральним обліком голосів і мовлення людини записи анонімних повідомлень.

Якщо проведеними іншими заходами та слідчими (розшуковими) діями не було встановлено особу, яка здійснила анонімне неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, невідкладно, але не пізніше 24 годин після встановлення номера абонента стаціонарного чи рухомого (мобільного) зв'язку, з якого здійснено повідомлення, та/або номера телефону абонента, на який прийнято таке повідомлення, слідчий у встановленому законом порядку звертається до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. Слідчий повинен запитати при цьому деталізовані дані про цей зв'язок (дату, час, тривалість, зміст, маршрути передавання), абонента, формату надання йому телекомунікаційних послуг, тощо [5].

Експертна служба МСВ України за відповідною ухвалою суду забезпечує в рамках проведення фоноскопичних експертиз перевірку записів голосу і мовлення

анонімного диктора з використанням центральної колекції голосів і мовлення людини та направлення результатів перевірок за належністю.

У разі встановлення збігу між голосом та мовленням анонімного диктора і зразком голосу та мовлення певної особи експерт, який виявив збіг, упродовж п'яти діб повідомляє про це слідчого, який ініціював проведення експертизи [6].

Працівник оперативного підрозділу під час проведення огляду місця події, який проводиться за фактом перевірки повідомлення (в тому числі анонімного) про замінування об'єкту, повинен здійснювати спостереження за межами оточення з метою можливого виявлення осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення передбаченого статтею 259 КК України.

Про результати спостереження зобов'язаний письмово проінформувати слідчого (старшого слідчо-оперативної групи).

Керівник органу досудового розслідування під час здійснення документування факту завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності повинен:

1) після встановлення номера абонента, на який здійснювався дзвінок із завідомо неправдивим повідомленням, та/або номера телефону абонента, з якого здійснювався такий дзвінок, забезпечити якісну та своєчасну підготовку слідчим матеріалів, необхідних для внесення клопотання про здійснення тимчасового доступу до речей і документів;

2) забезпечити виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки;

3) заслуховувати звіти членів слідчо-оперативної групи, надавати методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, під час розслідування яких виникали ускладнення [5].

Висновки. Підводячи підсумок вищевказаному, хотілось би зауважити на тому, що повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів

власності повинні завжди сприйматися працівниками органів правопорядку як правдиві, незалежно від форми їх надходження. Будь-яку інформацію щодо небезпеки вибуху необхідно перевірити в повному обсязі, із дотриманням всіх встановлених вимог. Доки ця інформація не перевірена, і не спростована, слід вважати її такою, що відповідає дійсності, вживаючи всі можливі заходи безпеки.

Література.

1. Бакин Е.А., Алешина И.Ф. Осмотр места происшествия при преступлениях, совершенных путем взрыва, и некоторые аспекты криминалистических исследований изъятых вещественных доказательств : методическое пособие,. – М., 2001. – 46 с.
2. Евстигнеев Б.А., Исхизов Д.А. Особенности технико-криминалистического обеспечения осмотра места происшествия при возможной установке взрывного устройства, *Вестник криминалистики*. – 2002. – Вып. 2 (4). – С. 63-68.
3. Бульба Т. Пошук саморобних вибухових пристроїв : методичні рекомендації. *Право України*. – 2008. – № 3. – С. 60-64.
4. Бандурка О. М., Пчеліна О. В. Особливості розслідування кримінальних вибухів. *Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України* : зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС за 2011 рік / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : НікаНова, 2012. – С. 32-61.
5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017, зареєстрована в Мін'юст України від 31.07.2017 № 937/30805. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. (дата доступу 29.10.2018).
6. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ

України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України № 1339 від 03.11.2015, зареєстрована в Мін'юст України 06.11.2015 №1392/27837. *Офіц. сайт Верховної ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>. (дата доступу 29.10.2018).

7. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата доступу 29.10.2018).